

cursus nog te jong om over de status te beschikken die haar voortbestaan in een tijd van bezuinigingen zou kunnen waarborgen. En dat is meer dan jammer.

Toch hoef ik niet helemaal in mineur te eindigen. Sinds kort is men namelijk op de Academie voor Journalistiek en Voorlichting te Tilburg gestart met een opleiding die geënt is op het Nijmeegs Scriptorium. Die cursus is weliswaar aangepast aan de specifieke eisen die een journalistieke opleiding stelt, maar ondanks dat is het toch goed om te zien dat de ervaringen en inzichten die het Nijmeegs Scriptorium heeft opgeleverd niet geheel onbenut blijven.

Literatuur

- Bruffee, K., Peer Tutoring and the 'Conversation of Mankind'. In: Olson, G. (ed.), *Writing Centers. Theory and Administration*, Urbana Ill., NCTE. 1984, p. 3-15.
- Van de Ven, Piet Hein. Schrijven als sociaal proces. In: *Moer*, 1993.1, p. 2-11.
- Vakgroep Nederlands KUN, *Tekstbesprekingsactiviteiten*. (versie 1) 21 juni 1990.
- Vakgroep Nederlands KUN, *Opzet en doel van een tekstbespreking*. (versie 5) 15 juni 1992.
- Vakgroep Nederlands KUN, *Observatielijst luistergedrag tijdens Tekstbesprekingen*. 19 juni 1992.

RECENSIE

Bas Kranenburg: Back to the sixties *Taalkristal: een traditionele grammaticamethode*

Drs. B. Jager, *Taalkristal. Grammaticale en andere verschijnselen in het Nederlands*. Zutphen, Thieme, 1993, 97 blz. f22,50

Een waargebeurd verhaal, gehoord van een leeraar Nederlands: een jongetje in een brugklas kwam hem na de les een beduimd briefje laten zien waarop heel netjes was geschreven: Taalkundige en *rekenkundige* ontleding. Trots vertelde het jochie dat zijn meester alle grammatica die de klas moest kennen op een piepklein briefje had geschreven, zo groot als een lucifersdoosje. In de visie van meester was het onderwerp: 'Wie het doet.' Het lijdend voorwerp was 'Met wie het gedaan wordt (haakje openen) door het onderwerp (haakje sluiten.)' En een werkwoord was een 'doewoord.'

Een nieuwe grammaticamethode

Uitgeverij Thieme heeft een nieuwe grammaticamethode op de markt gebracht: *Taalkristal, Grammaticale en andere verschijnselen in het Nederlands* van drs. B. Jager. Het boek bespreekt veel meer dan er op een klein briefje kan worden geschreven. Er is een theorieboek, een werkboek en een antwoordenboek leverbaar.

Het theorieboek bespreekt in iets minder dan honderd bladzijden vrijwel alle ons bekende zinsdelen en woordsoorten, van persoonsvorm tot en met bepaling van gesteldheid, van lidwoord tot tussenwerpsel. Het boek bespreekt de samengestelde zin en besteedt aandacht aan de geschiedenis van het Nederlands, aan dialecten en groepstalen.

Het boek in vogelvlucht

Na een korte inleiding over het onderscheid in taalkundige en redekundige ontleding (hoofdstuk 1) komen eerst de zinsdelen aan de orde (hoofdstuk 2). In de theorie zien we kort uitgelegd hoe een zinsdeel gevonden kan worden. Bijvoorbeeld: 'Je kunt een meewerkend voorwerp gemakkelijk vinden: zet het voorzetsel 'aan' of 'voor' voor het betreffende zinsdeel of laat deze voorzetsels weg als ze er staan'. Daarna vinden we een aantal voorbeeldzinnen in het boek. In het werkboek staan de oefeningen. 'De koppige jongen bezorgt me hoofdpijn', waarin 'me' natuurlijk als meewerkend voorwerp moet worden geïdentificeerd. Steeds is er eerst een definitie van een zinsdeel, daarna een toelichting bij de methode om een zinsdeel te vinden, gevolgd door een aantal voorbeeldzinnen.

In hoofdstuk 3 treffen we de woordsoorten aan. Veel aandacht is er voor het werkwoord: de soorten (zelfstandig-, hulp-, koppelwerkwoord), sterk en zwak, de tijden van het werkwoord, de spelling der werkwoorden. Daarna komen de lidwoorden, zelfstandige naamwoorden, de bijvoeglijke naamwoorden en de voornaamwoorden.

Zelfstandige naamwoorden kunnen, zo lezen we in het boekje, onderverdeeld worden in concreta, abstracta en collectiva. De concreta vallen uiteen in twee soorten: voorwerpsnamen en stofnamen.

Negen woordsoorten worden besproken: van het persoonlijk voornaamwoord tot en met wederkerend, wederkerig, vragend, onbepaald voornaamwoord en telwoord. Zelfs de voornaamwoordelijke aanduiding ontbreekt niet.

In hoofdstuk 4 passeert de samengestelde zin de revue. Onderschikking, nevenschikking, foutieve zinnen, beknopte zinnen, samentrekking, elliptische zin.

Hoofdstuk 5 gaat over zekerheid en waarschijnlijkheid en over feiten en meningen. De voorbeelden die we in dit hoofdstuk aantreffen, laten er geen twijfel over bestaan wat een feit is – 'De oorspronkelijke bewoners van Australië zijn de Maori's' – en wat een mening – 'Wat heb je dat leuk gedaan!' –. Maar de oefeningen in het werkboek zaaien eerder verwarring dan dat ze duidelijk maken wat het essentiële verschil tussen feit en mening is

– 'Dat probleem heb je dus opgelost' –. Want de theorie wees ons er al op: er blijkt weinig zeker te zijn: 'In langere teksten komt vaak een combinatie van feiten en meningen voor, zodat dikwijls moeilijk de grens te bepalen is.'

Hoofdstuk 6 gaat over de handeling in de zin. We lezen: 'Er zijn werkwoorden in onze taal die een handeling weergeven, die dus weergeven dat er iets gebeurt. Het verschijnsel dat werkwoorden (geholpen door andere woorden) een handeling weergeven, heet aspect. Bijvoorbeeld:

Er is sprake van steeds dezelfde handeling (De kinderen huppelen over straat).

Er is sprake van een heel intensieve handeling (De auto racete de bocht om)

Er is sprake van een handeling die maar een keer voorkomt (Hij geeuwde luid).'

Is geeuwen niet intensief dan? Kan iemand niet bij herhaling geeuwen? Huppelen kinderen dan altijd over straat? En verricht een raceauto niet steeds dezelfde handeling – de bocht om racen – als hij op een circuit zijn rondjes draait?

Het is niet duidelijk wat een leerling met deze informatie moet. Leidt kennis van deze drie voorbeelden tot meer inzicht in taal in het algemeen of van het Nederlands in het bijzonder?

Hoofdstuk 7 gaat over taalverandering. Het bevat een korte geschiedenis van het Nederlands, van het *'hebban olla vogala nestas hagunnan'*, via een voorbeeld uit het Middelnederlands naar het moderne Nederlands. Ook het Standaard Nederlands en iets over dialect komt aan de orde. Het betreft, zo lezen we, uitsluitend een verschil in gebruikswaarde: dialecten zijn gebonden aan een bepaalde streek, maar zijn daarom niet minderwaardig. Uit de toelichting bij een aantal voorbeelden moet worden geconcludeerd dat de beschaving van 'hoogontwikkelde culturen' wel degelijk een rol speelt bij de ontwikkeling van de 'Standaardtaal' (let op de hoofdletter). Over dialecten van sociale klassen wordt niet gerept.

In hoofdstuk 8 gaat het over groepstalen en beroepstalen. We treffen een voorbeeld van jongerentaal (opgetekend door Kuitenbrouwer) aan, en enkele andere voorbeelden van groepstalen. Er lijkt een losse en willekeurige greep te zijn gedaan in een doos met voorbeelden.

'De taal in de reisgidsen zit vol met knusse woordjes. *In dat gebied is alles even verrassend, intiem, zuiver, uniek, vol schoonheid, rust en stilte.*'

'De sporttaal onderscheidt zich door haar buitengewoon slordige taalgebruik. (...) Ook in kranten versijnde berichten over sport munten uit door slordig taalgebruik.'

In het werkboek vinden we geen oefeningen bij de hoofdstukken over taalverandering en groepstalen: het werkboek gaat niet verder dan hoofdstuk 6. Dat is jammer, want juist deze onderwerpen lenen zich in het bijzonder voor zinvolle herschrijfoefeningen. Leerlingen zouden eens kunnen proberen een ambtelijk stuk om te zetten in alledaags taalgebruik (met behoud van betekenis) of kunnen pogen een stukje om te zetten in formeel taalgebruik. Maar juist in deze hoofdstukken ontbreken de toepassingen.

Doelgroep

In het voorwoord zegt de auteur voor wie zijn boek bedoeld is en hoe het is ingericht. 'De leerstof wordt gepresenteerd op twee niveaus. Niveau 1 bevat leerstof die bedoeld is voor leerlingen uit de brugklas van alle vormen van voortgezet onderwijs, de tweede klas van HAVO en VWO en de tweede en derde klas van VBO en MAVO. Niveau 2 bevat leerstof voor de derde klas van HAVO en VWO en voor de vierde klas van VBO en MAVO.'

Een wat curieus doelgroepenbeleid: betekent dit nu werkelijk dat een derdeklasser op het VBO dezelfde leerstof moet gaan krijgen al de eerstejaars atheneumscholier? Lesprogramma's zijn toch niet gelijk voor alle schooltypen? Het idee dat een VBO-leerling dezelfde leerstof moet doorwerken als, bijvoorbeeld de havist, is achterhaald en onlogisch.

Ik vind *Taalkristal* een boek voor VWO- en voor HAVO-scholieren. Voor een MAVO- en voor een VBO-leerling is het veel te droog en veel te moeilijk. Welke leraar Nederlands behandelt de bepaling van gesteldheid in een derde klas van het VBO?

Basisvorming

De auteur legitimeert zijn leerstofkeuze als volgt: 'Binnen de basisvorming is er niet alleen aandacht voor de grammatica maar ook voor

andere taalverschijnselen. Daarom ga ik in dit boek o.a. in op verschijnselen als modaliteit en aspect: ik besteed enige aandacht aan de geschiedenis van de Nederlandse taal, aan de positie van het Nederlands tussen andere talen, aan de dialecten in verband met het standaard-nederlands, aan woordvorming en familiale taalkringen.'

De auteur verwijst naar het leerplan van de basisvorming – inderdaad wordt kennis over taal, onder meer over groepstalen en over dialect tot het curriculum gerekend – maar de opzet van *Taalkristal* vormt een flagrant contrast met de ideeën van de basisvorming.

Het lesprogramma van de basisvorming is immers juist opgezet om leerlingen de link met de praktijk duidelijker te maken? Om kinderen te laten ervaren dat onderwijs niet zozeer een doel als wel een middel is? Aan theoretische kennis over taal alleen heeft een leerling, zo is de huidige opvatting, niet zo heel veel. In de basisvorming draait het om toepassingen, vaardigheden en samenhang. En niet om kennis *sec*, niet om feitenkennis die geen kader heeft gekregen.

Het theorieboek vertelt bijvoorbeeld wel dat je in kranten en op tv dikwijls teksten aantreft die een combinatie zijn van feiten en meningen. Maar daarmee wordt nog niet duidelijk waarom leerlingen dit onderscheid moeten maken. *Taalkristal* rept niet over samenhang met enig ander vak. Het traint leerlingen niet op relevante vaardigheden en het geeft geen praktische en zinvolle toepassingen. Geen herschrijfoefeningen bijvoorbeeld, terwijl vrij algemeen wordt aangenomen dat het herschrijven van teksten (of het schrijven van een verbeterde versie van een eigen tekst) een uitstekende manier is om tot een betere taalbeheersing te komen. Met behulp van *Taalkristal* leert een leerling vrijwel uitsluitend ontleden, wat een doel op zich lijkt te zijn.

Hoezeer de auteur ernst maakt met de basisvorming, blijkt ook uit een klein rekensommetje. De verhouding grammatica – andere taalverschijnselen is in het theorieboek 80-20 en in het werkboek 95-5.

Kindvriendelijk

'Ik heb ernaar gestreefd de theoretische en daarom voor kinderen doorgaans vrij 'saai'

leerstof op een kindvriendelijke toon te presenteren,' zo lezen we in het voorwoord. Twee voorbeelden van zinnen waarin een kindvriendelijke toon ver te zoeken is:

'Omdat een bijvoeglijke bijzin iets zegt van een zelfstandigheid is hij in wezen geen apart zinsdeel, maar een onderdeel van een groter zinsdeel.'

'Bijvoeglijke naamwoorden kunnen attributief en predikatief gebruikt worden. Ook woorden die bij de redekundige ontleding bepaling van gesteldheid zijn, rekent men tot de bijvoeglijke naamwoorden.'

Conclusie

Taalkristal behandelt de taalkundige en redekundige ontleding op traditionele wijze. Veel theorie, steunend op de klassieke syntactisch-semanticke methode die enkele eeuwen geregeerd heeft in het onderwijs in de moedertaal. Veel oefeningen, losse zinnen zonder context. Het boek bespreekt enkele facetten van taal in het algemeen: taalverandering (eigenlijk een historische taalbeschouwing, van vroeger tot nu), verschillende soorten talen (groepstalen, beroepstalen, dialecten, sociolecten).

Zeker maakt kennis van de grammatica van het Nederlands onderdeel uit van dat lesprogramma. En zeker is kennis van verschillende dialecten, van groepstalen en van sociolecten deel van de leerstof van de basisvorming.

De markt voor het boek zal bestaan uit (zeer) traditionele docenten Nederlands die alle grammatica willen behandelen, zonder zich af te vragen of een leerling er wat aan heeft. Docenten die er heil in zien de regels van die grammatica, de methode om een zinsdeel te traceren, en een groot aantal oefeningen in zinsontleding systematisch en volledig te bespreken. Er zal naar alle waarschijnlijkheid een markt zijn voor een boek als *Taalkristal*, zelfs nu de basisvorming een ander lesprogramma heeft gebracht, waarbinnen ontleden geen doel op zich is.

Taalkristal is een erg traditioneel boek. Sommige passages lijken rechtstreeks afkomstig uit de oude Rijpma en Schuringa, de grammatica die in de jaren zestig en zeventig op MO-instituten van voor naar achteren werd doorvorst. Het lijkt me geen goede zaak leerlingen van nu lastig te vallen met al deze ballast, zonder

enige herkenbaarheid met de praktijk, zonder enige verband met schrijven, met taalbeheersing of taalvaardigheid.

Ik vind *Taalkristal* te vergelijken met een zwart wit televisie: vroeger keek je ernaar, maar nu is het een verouderde curiositeit. Met deze methode gaat Thieme terug in de tijd: back to the sixties.